UZAQDAN MƏKTUBLAR

"Həyat haqqında düşüncələr" silsiləsindən

1

Sevgilim, bir zaman tamamlanmayan,
Nə qədər misrası qəlbimdə qalan,
Kağızın üstündə durub sıraya,
Fikrimdən keçəni qoyub araya,
Sənlə, dostlarla söhbət etməyən,
Ancaq xəyalımdan heç vaxt getməyən,
Bir şerim indi
Təzədən dil açıb qəlbimdə dindi.
Mən bu duyğuları sənə yazmasam,
İnan ki, yenə də olmaram aram...

2

Sevgilim, bilirəm çox darıxırsan,
Nə etmək, əvvəldən belədir insan.
Uzaqda, qürbətdə olsa adamı,
Nə gündüzü olar, nə də axşamı...
İndi bir aydır ki, qürbət eldəyəm,
Doğrusu, başqadır bu yerdə aləm.
Uyuşa bilmirəm, inan, bir anlıq,
Mən hicran çəkirəm, sən nigaranlıq.
Yəqin ki, oyanıb hamıdan erkən:
"Yuxuda görmüşəm, bu gün gələrsən".
Deyərək gözlərin dikilir yola,
Xəyal bir quş olub qonur min kola.
Elə bil varlığın darda qalıbdır,
Bilsən də sevgilin harda qalıbdır,
Yenə dözməyirsən.

Bir hikmətə bax,
(Sən bizim qızlarda sədaqətə bax...)
Mən də bu yerlərdə, düzü, birtəhər,
Günü axşam edib, axşamı səhər,
Həkimlə, dərmanla sirdaşam indi.
Çarəm yox, gərəkdir tablaşam indi...
Bu uzaq ölkədə çəksəm də həsrət.

Deyirlər bir quşdur ömürdə səhhət –
Uçdumu, dönməsi uzanır xeyli.
Odur ki, sevgilim, olma gileyli,
O şirin vüsalın xatirinə mən
İçirəm dərmanı gileylənmədən.
Dözürəm, insanda fil dözümü var.
Fəqət ürəyimi yeyən ağrılar
Nə hicran dərdidir, nə vüsal qəmi.
Necə təsvir edim mən bu aləmi,
Onu mənim kimi duyasan sən də.
Bir başqa dünya var indi içimdə...

3

Sevgilim, etiraf gözəldir, inan –
Başqadır təmənnam indi həyatdan.
Elə darıxıram bu tək otaqda,
Sanki əzir məni yumşaq yataq da.
Yuxuda, aşkarda, hər yanda, hər gün
Doğma kəndimizi görürəm bütün.
Görürəm çəməni, bulağı, daşı,
Əsir o yerlərçin qəlbimin başı.
Artıq şair qəlbim bu niyyətdədir –
Deyim ki, hər nə var təbiətdədir.
Sevirəm dağlara çən gələn zaman,
Sevirəm çayları,
Günəş doğarkən
Neçə rəngə çalır hər bir zərrəsi.
Həyat nəğməsidir bulağın səsi.

Sevirəm çəməni ilk bahar çağı,
Sevirəm meşəni, sarı yarpağı
Qalxa dizə qədər,
İtə yol, cığır...
Nə vaxt göy kişnəyib gur yağış yağır,
Bulud göz yaşıyla yuyur torpağı,
Yfüqdə uzanır göyün qurşağı,
Yarpağın üstündə qalır damcılar,
İstər payız olsun, istərsə bahar
Sevirəm o zaman təbiəti mən.
Ayrıla bilmirəm təbiətimdən...

4

Bilirəm, sevgilim, qınayacaqsan:
– Bəs insan?
Dünyanı yaradan insan?!
Onu sevmirsənmi?
Sevirəm qəlbən.
İnsansız təbiət düşünmürəm mən.
Sevirəm insanı, insan min-mindir,
Seçib ayırmaq da, düzü, çətindir.
İnsanlıq nə pulda, nə varda deyil,
Nə də ki, yamaqlı paltarda deyil.
Nə qızıl eynəkdə, nə savaddadır,
Nə şanda, şöhrətdə, nə də addadır.
Nə də adamların sənətindədir.
İnsanlıq insanın xislətindədir.
Sevirəm insanı, sevirəm qəlbən,
Kim ki ayrılmayır təbiətindən.
Yüksəlsə rütbəsi, məqamı belə,
Əvvəldən necəydi, o qalır elə.
O üz döndərməyir dostdan, yoldaşdan,
Mən ona deyirəm həqiqi insan...
Fəqət adam da var, baxırsan üzdə
İnsandır, yaşayır yer kürəmizdə.
Nə toya yarayır, nə də ki, yasa.

Əgər sellər gəlib dağlar uçulsa
Bir sakit guşəyə qısılıb qalar,
Təki bir tükünə toxunmasınlar.
Sədi yaxşı demiş, belə bir insan
Sanki bir şəkildir baxır divardan.
Sevgilim, hər yerdə bələləri var,
Elə bil həyatda duz dadmamışlar.
Kədəri, qüssəni qovub özündən,
Görürsən yalandan gülür də bəzən.
Elə bil qorxur ki, gülməsə əgər,
Ömrünün bir günü gedəcək hədər.
Dindirsən üzünə gülümsəyərək
Deyəcək: – Birtəhər yaşayaq gərək.
"Birtəhər yaşamaq..."
Niyə "birtəhər?"
(Belə yaşamağa ömür deyərlər!)
İnsansan, yer tapsın qoy ürəyində,
Sənin kədərin də, sevinməyin də.
Kədər ki, ömürə yamaq deyildir
Qəlbindən qoparıb atasan onu.
Sevinc ki al rəngli boyaq deyildir
Hər zaman dodağa yaxasan onu.
Kədərin də özgə bir aləmi var,
Neçə sevinclərin anasıdır o.
Kədərin mənasın duyan adamlar,
Bilir məhəbbətin aynasıdır o.
İnsansan, varlığın tacısan demək,
Nə vaxtdır əllərin üzülüb yerdən.
Hər yerdə hər şeyə gülümsəyərək,
Yenidən meymunluq niyə edirsən.
Demirəm üzündə yer salsın kədər,
Ağlayıb sızlamaq vərdişin olsun.
Ömründə bir dəfə gülsən də əgər,
Elə gül, ömürlük gülüşün olsun.
Sevgilim, bilsən də yazıram yenə,
Özgə pencəyini geysən əyninə,

Ya qolu sallanar, ya da ətəyi.
Bəs necə geyəsən özgə ürəyi?
Birtəhər yaşamaq xatirinə sən,
Qəlbin ağlasa da özün güləsən...

5

Bir rəqs meydanına getmişdim dünən,
Çəkilib bir yana seyr etdim xeyli.
Çətindir vəsf etmək,
Gərək görəsən,
Həm ağlamalıydı, həm də gülməli.
Elə bil bir dəstə rəngli böcəyi,
Qızarmış dəmirin üstə yığıblar.
Atılıb düşürlər,
Bu rəqs etməyi
"Mədəniyyət" bilən nadanlar da var.
Dərk edə bilmirəm, düzü, nə haldı,
Niyə mədəniyyət bu günə qaldı.
Bəlkə deyəcəksən bu bir qaydadır:
"Zülfəli qoyular keçəlin adı".
Yox, bu tək ad deyil pozaq adını.
Sən razı olarsan öz övladını,
Bax bu düşüncədə, mədəniyyətdə
Böyüdəsən bizim bu cəmiyyətdə?
Axı hansı ana tablaşar buna,
Qızı qürbət yerdə gedib oğlana
Ordan məktub yaza:
– Mehriban anam,
Gözün aydın olsun, gəlin olmuşam.
Burada sevişib mən ərə getdim,
İndi o yaşayan şəhərə getdim...
Sevgilim, de niyə dinmirsən, niyə?
İndi nə ad verək biz bu sevgiyə?
Bəlkə də yadına gəlir sənin də,
Gəlin gətirəndə bizlərdə kəndə,
Qarılar qabağa ayna tutardı.
Cavanlar at çapıb fişəng atardı.

Qızın da başında al rəngli duvaq,
Bir evdən bir evə gələndə qonaq,
Neçə şam yanardı yolu boyunca.
Gəlini evində görəndə qoca,
Bilərdi nə qonaq, nə qonşudur bu,
Oğlunun ömürlük yoldaşıdır bu.
Sevgilim, bilirəm dinmirsən nədən,
Yox, köhnə adətə qayıtmıram mən.
Sən məni qəlbində danlama nahaq.
Gəl sevgi haqqında açıq danışaq.
Qəlbimdən keçəni sən də düşün, bil,
Sevgi toyda deyil, duvaqda deyil.
Qız duvaqlı olsun, duvaqsız olsun,
Nə fərqi, kaş sevgi yamaqsız olsun.
Sevgilim, qəlbində danlama məni,
Küçədən qoşulub gələn gəlini
Qayınana nə etsin.
Bilmirmi məgər,
O bir gün də belə qoşulub gedər...
"Örpəyin düyməmə ilişən zaman,
Qəlbimi ovlayıb apardın, canan".
Deyən adamların cılız səsi də,
Onun həyat haqda fəlsəfəsi də,
Elə düyməsi tək bir anlıq olur.
Həyatı, sevgisi qaranlıq olur...
Yenə də bir filmə baxırdım dünən,
Adını yazmıram, yəqin görübsən.
Kəndin kənarında azı yüz nəfər,
Şirini ulağa mindirirdilər.
Fərhad da ordaydı,
Yadına gəldi?
Ancaq o biz bilən Fərhad deyildi.
Min ildir Nizami köçmüş həyatdan,
"Xosrov və Şirin"i unutmamışsan.
De görüm o filmin nə idi adı?
Daha hansı yeri yadında qaldı?
Niyə dinməyirsən, niyə, sevgilim?

Sənət belədirsə onda nə bilim,
Nə üçün özünə zəhmət verib sən
Füzuli şerini əzbərləyirsən.
Yəqin deyəcəksən: – Uçma həyatdan.
Yox, mənim əzizim, yaxşı düşün bir,
Yaxşını yamandan ayıran insan
Bilər bu sözlərim inkar deyildir.
Gözəl bir dövranda yaşayırıq biz,
Aya körpü salır yerdən nəslimiz.
İnan ki, azalsa günün ziyası,
Günəşə nur verər insan dühası.
Elə dahilərlə həməsrəm ki, mən,
Hazıram yüz dəfə öpəm əlindən.
Elə sənətkarlar arasındayam,
İstərəm bir ömür şagirdi olam...
Fəqət, mehribanım, bilənlər bilir,
Əsl sənət nədir, məhəbbət nədir.

6

Sevgilim, qəlbimdə ağrı var yenə,
Ancaq fikir versəm həkim deyənə,
Ömrümü vəqf edəm gərək dərmana.
Yox, daha hər şeyi atıb bir yana,
Qalxıram ayağa.
Həyat döyüşdür.
Kimin ki silahı əlindən düşdü,
Kimin ki ilk dəfə eyildi dizi,
O çıxır sıradan.
Sevgilim, bizi
Qoy aciz bilməsin bu həyat belə.
Döyüş günlərimiz öndədir hələ.
Məni düşündürən sənsən, sevgilim,
Zamandır, danışıb dinsən, sevgilim.
Yenə də ucalsa o məğrur səsin,
Neçə sözqanmazın, neçə nakəsin
Sözünü ağzında kəsərsən,
bir də –

Daha görünməzlər sən olan yerdə.
Həyatın mənasın geyimdə bilən,
O yersiz bəzənib, o yersiz gülən,
Avara kəsləri misri qılınc tək
Elə yerindəcə kəsəsən gərək.
Sənsə danışmırsan, səbrə bax səndə,
Demirsən geyinib bəzənməsən də,
Fitrətən, xislətən böyüyəm elə.
Haçan böyümüşük özgə oliylə?!
Axı bu misalı niyə çəkmədin:
Günah sarbandadır, böyük bir nərin
Ovsarın gör hara bağlamış naşı,
Ulaqla nər olub boyun yoldaşı...
Niyə danışmırsan?
Təvazömü bu?
Hələ dumanlıykən bəşərin yolu,
Şərqi də, qərbi də heyrətdə qoyan,
Kim idi o dahi, o böyük insan?
O vaxt ki, İskəndər gəzib dünyanı,
Fəth etmək istədi Azərbaycanı,
Ordusuz, silahsız çıxıb meydana,
Nüşabə qələbə çalanda ona,
Nə qədər tayfalar, nə qədər xalqlar,
Uşaqlıq dövrünü yaşayırdılar...
Doğrusu beynimdə min irmaq axır,
Çaylar bir ümmanda qovuşub, axır.
Dolanıb nə qədər kəndi, şəhəri,
Birləşir fikrimin şəlalələri.
İndi şair qəlbim bu niyyətdədir,
(Bu niyyət can verir şerə, sözə də)
Deyim ki, gözəllik təbiətdədir,
Həyatın mənası mübarizədə...

Berlin, 1963
Yesentuki, 1977

MƏCNUN SÖYÜD

Belində yağışlı payız günləri,
Bulud göz yaşıyla yuyur şəhəri.
Küçələr bomboşdur, nə səs, nə adam.
Mənsə tək otaqda lap darıxmışam.
Çıxıram şəhərə...
Sısqa yağışda
Göz yaşı axıdır ağac da, daş da.
Kiçik bir meydandan keçdiyim zaman,
Görkəmi pərişan, özü pərişan
Bir məcnun söyüdü görürəm birdən.
Onun qabağında dayanıram mən.
Bir arxın üstündə o durmuşdur tək,
Sakitlik içində fikrə gedərək...
Saçları qarışmış zəmanə kimi.
Özüsə hər şeyə biganə kimi.
Səhradan, günəşdən, qumdan uzaqda,
Bu soyuq, rütubət, qərib torpaqda,
Gəlib-gedənlərə baxır həsrətlə.
O odlu, o qaynar, coşqun xislətlə,
Bu soyuq şəhərdə neco dözür o?
Burda nə axtarır, kimi gəzir o?
Məcnun söyüdmüdür belə lal durur?
Yox, o Məcnun deyil,
Bir xəyal durur...
Məcnuna oxşayır görkəmində o,
Olmamış məcnunluq aləmində o.
Məcnun zəmanəylə girmədi dona,
Dövrünün ən qəti qanunlarına
O nə "bəli" dedi, nə də baş əydi.
Sanki iki dünya baş-başa dəydi.
Sonra da deyingən qarı sayağı,
Böhtana açıldı dövrün dodağı.
Nə hökmü, nə zoru dada çatmadı,
Fəqət o susmadı, aram tutmadı,
Yanıb "Məcnun" dedi eşqin oğluna.

Qeysə bax, fəxr etdi məcnunluğuna.
Açıq sinəsini verib qabağa,
Yalın ayağıyla odlu torpağa
Yeni cığır salıb obadan çıxdı.
O dedi: "Məcnuna yollar açıqdı..."
Qılınc da, nizə də, ox da, zəncir də,
Saxlaya bilmədi onu bir yerdə.
Gəzdi iqlim-iqlim o gənc yaşında,
Məhəbbət, sədaqət, haqq savaşında
Neçə hökmdarı saldı taxtından.
Neçə cangavər də küsüb baxtından
Məcnunla duranda qabaq-qabağa
Qanlı qılıncını atdı torpağa.
Ram etdi çöllərin pələngini də,
Ceyranın qorxulu ürəyini də
İnsana isidən bəlkə o oldu.
Dağların döşündə məclis quruldu.
Çölün sakinləri yığılıb gəldi,
Qaçan da, qovan da burda dincəldi.
Nə güclə bolləndi, nə də ki, aciz.
Hakim qulsuz oldu, qullar hakimsiz.
O yığdı hamını öz süfrəsinə,
Ülvi bir məhəbbət dairəsinə.
Bu üns məclisində hörmətə meyar
Bir məhəbbət oldu, bir də etibar.

Bəs indi gördüyüm bu nə aləmdir?
O Məcnun hardadır?
Bu Məcnun kimdir?
Saçları tökülmüş çiyinlərinə,
O inam, o təmkin, o qəm yerinə
Onun gözlərindən axan yaşdırmı?
O öz keçmişindən ayrılmışdırmı?
Birdən məcnun söyüd gələrək dilə
Dedi: – Elə demə, bir insaf elə.
O yazıq, kimsəsiz Məcnun mənəm, mən!
– Yox, – dedim, – bu fikir əsla düz deyil

Məcnun yazıq deyil, kimsəsiz deyil.
Bir yerdən gəlmişəm odlu, atəşli,
Qumu hərarətli, göyü günəşli.
Leyli də ordadır.
Bəli, özüdür...
Məcnunu olduğun o şərq qızıdır.
Gözləri Dəməşqin gecələri tək,
Saçları Fəratdan bir qədər gödək,
Qaşları çatılmış qılınc tək qoşa,
Sanki Nofəl özü çatmış baş-başa.
Nəxlə bərabərdir boyu, qaməti
Dəclə nəğməsidir sözü, söhbəti.
Yerişi, duruşu elə Leyli tək.
Əynində ətəyi həşyəli köynək.
Hicranın odundan gələrək dilə,
Hər axşam səsini çəkəndə zilə
Xəzərin sinəsi qabarır, enir,
O qızın səsindən səhralar dinir.
Dağlarda əks olur "Ya Qeys!" kəlməsi.
Onun məhəbbəti, dərdi, nəğməsi
Sənin həsrətindir, sənin fərağın.
İnsanın, dövranın, bir də torpağın
Min illik dərdini danışır bizə.
Sanki Füzuli də qarışır bizə
Ona qulaq asır...
"Ey xoş ol məst ki, bilməz
qəmi-aləm nə imiş.
Nə çəkər aləm üçün qəm,
nə bilər qəm nə imiş".

Gördüm ki, düşünür məcnun söyüd də.
Bayaqdan göz yaşı tökən söyüddə
İndi başqa hal var, başqa görkəm var.
Sanki onu ondan ayırmışdılar.
Haçandan-haçana gələrək dilə
Dedi: – Heç bilmirəm bu gəlişinlə
Mənə sevinc verdin, yoxsa ki kədər.

(Bağışla qəlbinə toxunsam əgər...)
Arayıb, axtarıb məni tapmısan,
Bunu bir dünyaya dəyişməz insan.
Nə qədər sıxsa da bu qürbət məni,
Sənin sözündəki hərarət məni,
Min il də yaşadır, bəli, min il də
Leylidən uzağa düşdüyüm eldə...
– Gəl gedək deyirsən?
Hara gedək biz?
Siz mənə Leylini vəd edirsiniz.
Məni atəşlərə çəkirsiz yenə.
Yox! Dözə bilmərəm vəslin dərdinə.
Yox, dözə bilmərəm! Bu dərdim bəsdir!
Minillik fəraqdan qaçmaq əbəsdir.
Bir də Leyli özü danlayıb deyər:
– Səni Məcnun bilib sevirdi ellər.
Səninsə dözümün, hünərin buymuş?
"Məcnun diz çöküb, o təslim olmuş..." –
Deyib danlamazmı görənlər məni!
Yox! Vəslə çağırmaz ərənlər məni.
Gedəsi deyiləm, doğrusu, burdan.
Mən vəslə yetişsəm, kim çəkər hicran!
Elə bir adamı göstərin, hanı?!
Mən ona tapşırıb gedim hicranı.
"...Məcnun köçüb getdi sinəsində qəm,
İndi bu dövranın Məcnunu mənəm..." –
Deyən aşiqlərin arzusu, qəmi
Dövrünün Məcnunu olmaq deyilmi?
Özün de, eşqdə bu da hünərmi?
Mən necə anladım ona dərdimi.
Axı mənim dərdim hind dəryasıdır.
Leyli o dəryanın bir damlasıdır.
Təkcə eşq olsaydı cahanda dərdim
Onu piyaləyə töküb içərdim.
İçib məst olardım.
Bəlkə o zaman
Nə Leyli olardı, nə mən, nə hicran.

Yox! Yox! Məstliyin də olmaz imdadı.
Əgər Ömər Xəyyam yaranmasaydı
Bəlkə inanardım.
Mahaldır indi.
Təqsir bizim deyil, zəmanənindir.
Ən böyük günahkar o əyyam oldu,
Məni Məcnun etdi, o, Xəyyam oldu.
İndi elə aşiq istəyirəm mən
O yüksəkdə dura eşqdə məndən.
Sən belə aşiqdən gətirsən xəbər
Leyliyə demirəm, dünyaya dəyər...
Dedim: – Tarix oldu sən doğan illər,
Min tufan içindən keçsə də boşər
Səni unutmadı yenə heç zaman.
İstəyim budur ki, səni bu dövran
Yenidən doğaraq öz oğlu kimi,
Yaşatsın Nizami, Füzuli kimi.
– Yaşatsın deyirsən! Qəribədir bu!
De nə vaxt müqəddəs bir eşqin oğlu
Yenidən yaşamaq fikrinə düşdü!
Bir də ki, Məcnunu kim öldürmüşdü?
Dünən qəbilədən çıxan bir nəfər
Bu gün şöhrətlənmiş bu dünya qədər.
İndi mən hər eldə, hər diyardayam.
Həyatda, torpaqda, xəyallardayam.
Burda bir ağacam, Şərqdə dastanam,
Kitabam, noğməyəm, şeirəm, insanam.
Neçə ad vermişdir mənə hər ustad
Qərbdə Otelloyam, Şərqdəsə Fərhad.
Bir vaxt Sənan idim, şeyxlərin başı,
Sonra Hamlet oldum saraya qarşı.
Mənsuram, Yusifəm, Romeoyam mən.
Yox, heç kəs deyiləm, onlar mənəm, mən...
Sənsə bu halımı bilərək yenə
Gəl gedək deyirsən nə haqla mənə!
"Gəl gedək deyirsən!"
Hara gedim mən?

De, necə ayrılım özüm-özümdən.
Leylidən söz açdın, Leyli məndədir.
Onun eşq atəşi bədənimdədir.
Bu qəmim, həsrətim, dərdim Leylidir.
Eşq oduna yanan hər kim Leylidir.
Günəşsiz yaşaram min il də bütün.
Leylisiz qalmadım ömrümdə bir gün.
Bir vaxt başım üstdə o günəş oldu.
Onun atəşindən yanıb qovruldu
Xəymə ağacı tək dərim, bədənim.
Bir insan üstümü görmədi mənim.
İndi də bu duman, bu çiskin, bu çən
Leylidir, bulud tək başımın üstdən
Asılıb göz yaşı axıdır müdam.
Mən bu göz yaşıyla ülfət tutmuşam.
"Gəl gedək deyirsən!"
Hara gedim mən?
De, necə ayrılım özüm-özümdən.
Ən böyük sevincim bu dərd, bu qəmdir.
Hicrandan vüsala bircə qədəmdir.
Ancaq qorxum budur vüsala yetsəm,
Leylini itirəm, qəmi itirəm.
Gəl sən də çox görmə hicranı mənə.
Bil, dözə bilmərəm vəslin dərdinə...
Deyərək astaca əydi başını,
Mən gördüm Məcnunun ilk göz yaşını.
Düşündüm qəlbinə toxunmuşam mən.
Danışa bilmədim xəcalətimdən.
Çəkildim.
O söyüd tək qaldı yenə,
Qərq olub dərdinin dərinliyinə
Tək qaldı yenə.

Berlin, 1963

MİLADDAN QABAQKI DANIŞIQ DİLİNDƏ

Mənə dəftər verin,
bir də qələm...
Satıcı qız əllərini açıb yana
başını tərpədir, –
yəni bilmirəm,
Dükana gələn də yoxdur
mütərcim ola bəlkə.
Yenə,
miladdan qabaqkı danışıq tərzi
Çatır köməyə...
Deyir: – Haralısan?
Deyirəm: – Şərqdən gəlmişəm,
Mirzə Şəfinin vətənindən.
Kitabını oxumusunuz yəqin!
– Oxumuşam.
Ancaq
sən azəriyə oxşamırsan,
ay şərqli qonaq...
Qız rəfdən bir kitab götürür,
baxıram,
üstündə bir oğlan şəkli var –
uzun çuxalı, şiş papaqlı.
Bir də
Behzadın yaratdığı
Bir Şərq gözəli, –
tül yaşmaqlı.
Satıcı gülümsəyir
şəklə baxaraq.
Duyuram,
demək istəyir:
"Budur Vazehın həmvətəni,
ay qonaq..."
Mən içimə salıb
etiraz təlatümünü

gülümsəyirəm satıcı qız kimi.
– Yox, belə deyil Şərq!
Belə deyil, gözəl xanım!
Şərqi belə düşünsən, inan,
həyatdan yüz il geri qalarsan.
Nə az, nə də çox,
düz bircə əsr.
Yox, belə deyil Şərq!
Əsrin keşməkeşləri içində
dəyişmiş Şərqin görkəmi də,
düşüncəsi də.
Onun "əfsanələr aləmi" də,
"Min bir gecə"si də.
Nə "Baxçasaray fantanı" var
nə də Bəhram şahın hərəmxanası.
Yox, başqadır
Bayronun poemalarından öyrəndiyin Şərqin
indiki dünyası.
Bəlkə bir zaman varmış!
Daha yoxdur o aləm!
Nə dəvə karvanı var,
nə də ulaq üstündə mürgüləyən sarvan.
Avropanı axtarsan
Şərqdən çox dəvə taparsan.
Nə şiş papaq geyirik,
nə də vəznəli çuxa.
Baxın,
mən də sənin kimi geyinmişəm;
başım açıq,
ayağı dar şalvar,
ağ köynək,
kraxmallı yaxa.
Nə şiş papağım var,
nə də vəznəli çuxa.
Gözəl xanım!
Elə sənin də
yüz il qabaqkı deyil

Düşüncən də, paltarın da.
Perlon köynəyin də,
Əyninə güc ilə geydiyin
topuqdan yuxarı şalvarın da.
Yüz il qabaqkı deyil, xanım.
Niyə sən gündə bir boy artırkən
mən gərək öz yerimdə dayanım?
Niyə?
Niyə kitabdan öyrənirsən
həyatını bir millətin?!
"Əfsanəli,
tilsimli,
cadulu Şərq..."
"Hər addımı macəralarla dolu Şərq".
Yox, belə Şərq olmamış, xanım!
Yoxdur indi də!
Biz dəvə üstündə keçdik keçən əsrləri,
siz at belində.
Qərb xaç yürüşü apardı,
ərəblər din döyüşü.
Hər ikisini lənətlədi zaman.
Hər ikisində sönən ocaq oldu,
ölən insan.
Bir zaman
siz də silah götürdünüz,
biz də.
Bir düşmənə qarşı döyüşdük
ikimiz də.
Sən "Toxucular" marşı oxudun,
mən "Mücahid" nəğməsi.
Bəli, gözəl xanım,
Şərqin öz həqiqəti var,
Qərbin öz fəlsəfəsi...
Qalileyi oda atdılar Qərbdə.
Şərqdə Nəsimini soydular
diri-diri.
Bu özünü dərk elədi,

dünyanı kəşf edəndə o biri.
Qərb qulaq asanda
qoca Homerin Odisseyə qoşduğu nəğməsinə,
Rüstəm Qaf dağında
dizini qoymuşdu Ağ divin sinəsinə...
İskəndər Nüşabəylə üz-üzə duran zaman
Son hökmü Nizami verdi fəqət.
Bəli, gözəl xanım,
Bu yer kürəmizdə
əfsanə, cadu, tilsimlə
yaşamamış heç millət,
Şərq ilə Qərb arasındakı məsafəni
indi dəyişmişkən zaman ölçüsü,
Yenə sən,
Şərqi
Behzadın şəkillərilə ölçürsən.
Gəl mənimlə gedək Şərqə.
Özün gör nə aləm var
Mirzənin elində.
Gedək,
Nə uçan xalçada,
nə dəvə üstündə,
nə də at belində.
Gedək,
iki saatdan sonra
təyyarə meydanında düş,
qara saçlı, qara gözlü
ömür yoldaşımla görüş.
Nə tül yaşmağı var,
nə qara rübəndi.
(Çirkinlər gizlənmirkən
niyə yaşınsın
Şərqin gözəlləri indi!)
Yox, o qısqanmaz da
tutduğum bu "işə".
Axı şərqlilər Otello olmurlar həmişə!
Gedək, gözəl xanım,

Sən də Şərqi gəz,
mən Qərbi gəzdiyim kimi.
Gör necə də böyük olur
buğdayı dərililərin qəlbi.
Neçə şəhəri, kəndi gəz
yoluna Kaşan xalısı sərsinlər.
Günəşi də, dənizi də
ixtiyarına versinlər.
Çim, yan...
Axşam hansı evdə qalsan
Ya Təbriz çilovu yeyərsən,
Ya da Qafqaz kababı.
Üstündən bal şərbəti içərsən,
ya da Gürcüstan şərabı.
Ancaq
bizdə bir məsəl var;
"İlan vuran ala çatıdan qorxar..."
Gedək,
nə "Hacı Vilhelm" tək,
nə də əfsanə yazan kimi.
Gedək dost kimi,
həqiqi insan kimi.

Almaniya, Erfurt şəhəri,
1961

MARSELİN TALEYİ

Praqada tanış olduq,
adını xəbər aldım
– Marsel, – dedi.
– Fransadan gəlmisən yəqin?
– Yox, Əlcəzairdən.
Bu nədir!
Şəhər başıma fırlandı elə bil
"Əlcəzairli Marsel!"

Əlimi çəkib əlindən,
qəzəbləndim, düzü.
Düşündüm, nə Əhmədsən, nə də Həsən,
niyə axı Marselsən?
Sonra da ürəyim yandı halına.
Bəlkə də xoş gəlməkçin ağalarına
atan qəsdən qoymuş sənə bu adı.
Axı siz olmasaydınız
Afrika boyunduruq altında qalmazdı!
Dəyməzdi Əlcəzairə gəlmələrin ayağı da,
Parçalanmazdı tala-tala
Afrika torpağı da ...
Axı sən Marsel.
anan Fransua,
atan Şarl
olmasaydı əgər,
Kimə sığınardı qürbət bir ölkədə
əli silahlı gəlmələr!
Titrək dodaqlarında
acı bir təbəssüm,
başını əyib aşağı
– Atam Əhməddir,
anam Gülsüm.
Marsel olsa da adım,
Əlcəzairliyəm özüm.
Qarışdı söhbətə
Mərakeşli Məhəmməd,
qıvrım saçlarında günəşin qoxusu.
Qara gözlərində odlu bir məhəbbət.
Qalın dodaqlarını büzərək
bir Marselə baxdı,
bir mənə.
– Yox! – dedi –
ərəb demək olmaz sənə!
Yox, qardaşım,
incimə, sən,
bəlkə Əlcəzairdə doğulmuş bir gəlməsən!

Saçın sapsarı,
gözlərin göməgöy,
özün firəngcə danışırsan.
Haran ərəbə oxşayır, qardaş,
Haran?!
İki kəlmə ərəbcə danış,
sonra qılıncını çək
lap boynumu vur...
Afrikada bələləri azmı:
Şərqdə doğulur,
Şərqdə yaşayır,
dar ayaqda
gəlmələrlə bir yerdə silah daşıyır.
İncimə məndən, Marsel,
əlcəzairlisən,
bunu danmıram.
Ancaq ərəb olmağına
inanmıram!
Axı az görməmişəm,
Afrika sizinlə doludur.
"Afrikalıyam" deyib,
sonra boğazımızda bir şahmar olur.
Suyumuzu içib,
çörəyimizi yeyir.
Danışanda da üzümüzə
"vəhşi" deyir.
Hələ apardıqları sərvət
qalsın bir yana.
Heyvan kimi baxırlar
əlinin zəhmətə,
alnının tərilə
yaşadıqları insana.
İncimə məndən, Marsel,
incimə!
Sən əlcəzairlisən,
buna sözüm yox.
Fəqət

ağacı içindən yeyən qurdları
görməyə gözüm yox!
Mən ərəbəm!
Dediklərim həqiqətdir,
acı olsa da,
danışmaya bilmərəm.
Özümü, nəslimi danan,
Afrikanı parça-parça udub
nallı çəkmələrilə sinəmin üstündə dayanan
cənabları,
bağışlaya bilmərəm!..
Marsel tutuldu bulud kimi,
elə bil daha da saraldı yanaqları.
Məhəmmədin zərbələrindən
əzilən bədənini,
saxlaya bilmədi ayaqları.
Yanındakı daşa çöküb
əllərilə örtdü üzünü.
Düşündüm,
bu ittihamlardan
Marsel necə qurtaracaq özünü!
Bəlkə təslim əlamətidir elə bu hal?
Axı indi nə zəncir var,
nə qandal.
Üz-üzə dayanmış
bir ərəblə bir gəlmə.
Marsel susurdu,
danışmırdı bir kəlmə...
Birdən başını qaldırıb
dolmuş gözlərilə
bir Məhəmmədə baxdı, bir mənə:
– Doğrudur! – deyə, bağırdı.-
Doğrudur, haqq verirəm sənə!
Mən də duymuşam bu həqiqəti.
Duymuşam çoxdan,
neçə illər qabaq.
Fəqət taleyimə bax!

Bir zaman qurğuşunla
yadlara dediyim bu sözləri,
indi sən,
Məhəmməd, mənim özümə deyirsən!
Aldanıb adıma, saçlarımın sarısına,
sən söz dağı çəkdin
qəlbimin xəncər yarasına.
Yox, qınamıram səni, Məhəmməd,
qınamıram.
Gör necə talesiz olurmuş adam..."
"...Əlcəzairdə doğulmuşam,
ərəb olmuş atam, anam.
Mən özüm də bir ərəbəm,
damarımda ərəb qanı.
Bu dünyaya gələn gündən
mən ərəbcə çağırmışam öz anamı.
O zaman ki, mən torpağa qədəm basdım,
mən Gülsümün laylasına qulaq asdım.
Afrikanın havasıyla doldu sinəm.
Fəqət buna öyünmürəm.
Afrikada doğulana
axı bunlar adi haldır.
Düşünürəm bəlkə elə
gözlərimdə o göylərin,
saçlarımda boz torpağın
rəngi qaldı...
Anam öldü,
saçlarıma əl çəkməmiş,
gözlərimə
qara keçən həyatının
günlərindən rəng çəkməmiş.
Anam öldü...
Mən uşaqdım,
hiss etmədim bu ağrını,
Damarımda onun qanı,
dodağında onun südü,
anam öldü.

Yetim qaldım.
Gəlmələrdən təlim aldım.
Dayəm qoca fransızdı,
dilimi də o açmışdır.
O mənimlə Gülsümümün dilində yox,
öz dilində danışmışdır.
Uşaq idim,
dərk etmədim bu dərdi də.
Mən nə bilim, mən nə bilim,
Gülsümümün köksündəymiş
mənim doğma ana dilim...
Mən böyüdüm, mən danışdım.
Kolleci də qurtaranda
bu ağrını duymamışdım...
Sonra Paris aldı məni...
Tərk edəndə mən vətəni –
ağladım da.
Soruşmayın niyə, neçin?
Fəqət, fəqət dayəm üçün.
Paris doğma gəldi mənə,
Axı hələ uşaqlıqdan öyrənmişdim
o ölkənin qaydasına, adətinə.
Adım Marsel!
Gözlərim göy,
rəngim sarı.
Məni firəng çağıranda
bir gün ərəb uşaqları
elə bil ki, mən ayıldım,
bir ömürlük röyalardan.
Ax, necə də dəhşətlidir
kimliyini dərk etməsə
əgər insan!
Mən ərəbəm, adım Marsel?!
Görən hardan gəlmiş bu ad?!
Elə bil ki, birdən-birə
adım mənə göründü yad.
Mən ərəbəm!

İnanırdım özümə mən!
Bəs nə imiş əsl adım?
Gülsüm verən, Əhməd verən
doğma adım!
Mən Gülsümü görməmişəm,
necə oldu Əhməddən də soruşmadım?!
İndi kim var alım xəbər?
İyirmi il bilmədiyim öz adımı
kimlər mənə söyləsinlər?!
Elə bil ki, bir səs gəldi
ürəyimin lap içindən.
Qulaq asdım o səsə mən.
Qulaq asdım,
o səs deyir:
"Anla, Marsel,
bu ad, bu dil sənin deyil,
dayənindir..."
Mən qayıtdım doğma yurda,
azadlığın cəbhəsində əsgər oldum,
Mən qovuşdum
öz xalqımla, öz elimlə.
Silah alıb mən vuruşdum
Gəlmələrlə,
bu adımla, bu dilimlə.
Mən vuruşdum...
Nə təngidim, nə yoruldum.
Səngərlərdə yaralandım.
əsir düşdüm,
məhbus oldum.
Məhbəsdə də mən vuruşdum,
nə təngidim, nə yoruldum...
Vətənimlə birgə çıxdım azadlığa.
Fəqət indi sən toxundun
sinəmdəki bu yaraya,
göz bağlamış köhnə dağa...
Mən ərəbəm!
atam Əhməd,

anam Gülsüm!
Mən ərəbəm!
İnanıram buna özüm.
Adım Marsel,
gözlərim göy,
saçım sarı!
Nə zamandır unutmuşam
mən bunları.
Damarlarda al qanımla,
bütün hissim, həyəcanımla
ürəyimlə mən ərəbəm!
İnamımla,
düşüncəmlə,
diləyimlə mən ərəbəm!
Mən ərəbəm!!."
Marsel susdu...
Biz durmuşduq heykəl kimi.
Məhəmmədə nəzər saldım,
O dinmədi.
Mən Marseli seyr elədim,
o susurdu.
Birdən mənə elə gəldi,
Marsel tamam qapqaradır Məhəmməd tək
Məhəmməd də saralmışdı Marsel kimi
Üçümüz də dayanmışdıq,
dayanmışdıq heykəl kimi.

Praqa, 1963

NİKOLA MƏBƏDİNDƏ

Bir gün məbədə getdik,
Praqada Nikola məbədinə.
Doğrusu, heyrət apardı məni:
– Bu ki sal qayalı dağdır, – dedim.
Şiş qüllələri
buludları doğrayırdı

dilim-dilim.
Hər qüllənin üstündə qızıl bir xaç,
aşağıda çiyinləri əbalı rahiblər.
keşikçilər.
Tanıya bilmədiyim daha neçə nəfər...
Qapının üstündəsə –
qızıl dar ağacından asılmış İsa,
başını oyərək sinəsinə,
sanki baxmaq belə istəmir
içəri girənlərin çöhrəsinə.
İçəridə,
böyük şamdanların yanında
müqəddəs ata,
çiynində qırmızı məxmərdən əba.
Arfa sədaları altında
bilmədim, xütbə oxuyurdu,
yoxsa dua...
Qulaq asan da vardı,
tamaşa edən də.
Mütərcimlə bir tərəfdə
sakitcə dayanıb mən də
baxırdım,
müqəddəs kitabdan qarışıq xətlərlə
sütunlara köçürülmüş yazılara.
Bir də
hansı rəssamınsa
ömrün bahasına bəzədiyi
tavana, divara...
"Məryəm ana, qucağında körpəsi..."
"İsanın yenidən gəlməsi..."
"Bir şəkkakın kəsik başı,
damcı-damcı axan isti qanı..."
"Rahiblərin əlinə düşmüş dinsizin
üzündəki iztirabı, həyəcanı..."
Daha neçə qəzəbli heykələ,
vahiməli şəklə baxdıq...
Düzü, dayana bilmədim,

kilsədən çıxdıq.
Küçə günəşlə dolu,
gülə-gülə keçirdi adamlar...
Mütərcim nəfəs alıb sinəsi dolu,
sonra çevrilib mənə
dedi:
"Bu məbədin iki əsr tarixi var.
O zaman ki Avropada
azalırdı etiqad, inam,
bunu tikdilər.
Özü də əlli il çəkdi tamam,
o şəkillər də qəsdən çəkilmişdir elə.
Axı kömək etməyirkən nə şirin vədlər,
nə də hiylə,
keçdi hücuma intiqam, qəzəb, kin.
Sığındı məbədə
bir ayağı qaçaqda olan din..."
Düşündüm, qəribədir həyat.
Vədlər üstündə yaranmış etiqad
gör nə hala düşür,
dünyanı tutmaq istərkən
axırda məbəd küncündə büzüşür.
Əgər dağa da söykənsə yalan,
dayana bilmir yenə.
Həqiqəti dərk edirkən insan,
qaytara bilmir onu
nə dar ağacı,
nə də cəlladın baltası.
Yaman olur etiqada söykənən
dünyanın dağılması...
Yəqin Papa da dərk etmiş bunu.
Dağ boyda bir məbədlə kəsmək istəmiş
Həqiqətin yolunu...
Fəqət nə oldu aqibəti,
İşığa can atan bəşəriyyəti
başqa yolla apardı zaman.
Orta əsrlərdən qalan

bu məbəd də dəyişdi
əsl mənasını tamam.
Bura dəstə-dəstə gəlib,
dəstə-dəstə gedən adam
nə ziyarət, nə də tövbə edir.
Hər şəklə baxdıqca
üzünü çevirib yana,
"Necə də dəhşətlidir" deyir.
Burdakı hər şey
indi dəyişmiş təsirini.
Dünən inam üçün yaranan
bu gün nifrət doğurur.
Ancaq bu bina
yenə əzəmətlə durur.
Kilsə, yə məbəd olsa da adı,
nə fərqi var.
İndi ona məbəd kimi baxmır adamlar.
Bəlkə bu bina neçə əsr də yaşayacaq belə,
Axı nəsildən-nəslə qalır
sənət əsərləri
öz gözəlliyi,
öz ölməzliyilə...

Praqa, 1963

TƏBRİZİM MƏNİM

I

Başı Səhənd çalmalı,
Ətəyi Acıçaylı,
Quzeyi qar ətirli,
Güneyi çoban haraylı,
Yayı firuzə köynəkli,
Qışı bulud örpəkli,
Yazı neysan yağışlı,
Payızı ay yanaqlı,
Ulduz baxışlı,
Sinəsi ayna göllü,
Bulaq zümzüməli,
Dupduru kəhrizim mənim,
Təbrizim mənim.

II

Bir zaman qala divarı tək
kərpic-kərpic hörülən,
Sonra küçə-küçə,
Məhəllə-məhəllə bölünən,
Bağmeşə hüsnlü,
Qarağac tərəvətli,
Əmrəxiz vüqarlı,
Sirxab sənətli,
Ərk əzəmətli,
Şəmsülimarə saraylı,
Gecələri sakit,
Gündüzləri haraylı,
Ay selim, ümmanım,
Dənizim mənim,
Təbrizim mənim.